

## **МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ**

Визнання, забезпечення і захист невід'ємних і природних прав людини, у тому числі, право на життя, охорону здоров'я, забезпечення своєчасної, якісної та безпечної медичної допомоги, є обов'язком з боку суспільства і держави.

Розуміння необхідності їх закріплення норм про права людини в сфері охорони здоров'я і права пацієнта на законодавчому рівні стало очевидним після Другої світової війни. У той час було засновано спеціальні організації, що були безпосередньо уповноважені розробляти стандарти у сфері охорони здоров'я. Основною організацією є Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), яка була створена у 1946 р. при ООН, діяльність якої спрямована на заходи щодо досягнення найвищого рівня здоров'я у глобальному масштабі.

Після Загальної декларації прав людини 1948 р. було прийнято Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., у 1953 р. – Європейську конвенцію про соціальну та медичну допомогу, у 1961 р. – Європейську соціальну хартію, у 1964 р. – Європейський кодекс соціального забезпечення. Ці міжнародні акти формують основу прав пацієнтів. Починаючи з другої половини 1970 років прийнято ряд міжнародно-правових документів про права пацієнтів. Зокрема, Хартія про права лікарняних пацієнтів, розроблена Комітетом Європейського економічного співтовариства (1979 р.), Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо пацієнтів, як активних учасників свого власного лікування (1980 р.), Загальна декларація ООН, ЮНЕСКО про геном людини та права людини (1997 р.), Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо контролю за безпекою пацієнтів і попередження небажаних ефектів в області охорони здоров'я (2004 р.) та ін. Необхідність особливої правової охорони інтересів пацієнта зафіксована також в ряді декларацій і конвенцій, прийнятих міжнародними організаціями лікарів і пацієнтів,

зокрема ВООЗ і Всесвітньою медичною асоціацією (далі – ВМА). Серед них: Алма-Атинська декларація ВООЗ про первинну медико-санітарну допомогу (1978 р.), Люблінська хартія ВООЗ щодо реформування охорони здоров'я в Європі (1996 р.), Токійська декларація ВМА Основні лікарські принципи щодо тортур та інших видів жорстокого, негуманного або принизливого поводження чи покарання в разі затримання і ув'язнення (1975 р.), Лісабонська декларація ВМА про права пацієнта (1981 р.), Декларація ВМА щодо евтаназії (1987 р.), Декларація ВМА про трансплантацію людських органів (1987 р.) [1].

Серед міжнародних документів щодо прав пацієнтів найбільш важливе значення мають Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі 1994 р. і Європейська хартія прав пацієнтів 2002 р. У Декларації про політику в галузі забезпечення прав пацієнта 1994 р. вперше були сформульовані принципи прав пацієнтів з метою надання допомоги країнам, які розвивають відповідну політику щодо прав пацієнтів, в основі якого має бути повага до прав людини і людських цінностей. У систему цих принципів увійшли наступні: повага до людської гідності, самовизначення, фізична і психічна недоторканність і захист, повага до конфіденційності, повага до моральних, культурних і релігійних цінностей, можливість захисту власного здоров'я в тій мірі, в якій це дозволяють існуючі заходи профілактики та лікування хвороб, можливість досягти найвищого для себе рівня здоров'я [2].

На сьогоднішній день Європейська хартія прав пацієнтів 2002 р. визначає оптимальний обсяг індивідуальних прав пацієнтів. Серед них: 1) право на профілактичні заходи; 2) право на доступність медичних послуг; 3) право на інформацію, тобто право на отримання будь-якої інформації про свій стан здоров'я, про медичні послуги і способи отримання цих послуг; 4) право на згоду, тобто право на отримання будь-якої інформації, яка дозволить пацієнту активно брати участь в ухваленні рішень щодо свого здоров'я; 5) право на свободу вибору між різними медичними процедурами та закладами (спеціалістами) на основі адекватної інформації; 6) право на приватність і конфіденційність особистої інформації; 7) право на повагу до часу пацієнта; 8) право на дотримання стандартів якості медичної допомоги; 9) право на безпеку; 10) право на інновації; 11) право на попередження по

можливості страждань і болю; 12) право на індивідуальний підхід до лікування; 13) право на оскарження; 14) право на компенсацію в разі заподіяння йому фізичного або морального і психологічного шкоди діями медичного закладу [3].

Іншим важливим документом є Європейська соціальна хартія, що була прийнята 18.10.1961 р. [4]. Цей документ гарантує соціальні та економічні права, серед яких і право на охорону здоров'я. Наприклад, у Великобританії діє Омбудсман з прав людини та охорони здоров'я, в Італії – Трибунал із захисту прав пацієнтів, представники якого працюють на всій території країни; у США працюють комісії з етики, куди входять лікарі, юристи, представники страхових компаній. У багатьох країнах активно функціонують безліч громадських організацій, що обстоюють права пацієнтів [5].

Вперше в світі Закон про статус пацієнта і його права був прийнятий в Фінляндії в 1992 р. Він закріпив права пацієнтів на отримання якісної медичної допомоги, інформування про стан здоров'я, самостійне прийняття рішення щодо медичного втручання, визначив статус неповнолітніх, встановив рівність їх прав з правами повнолітніх пацієнтів, а також ввів і позначив правовий статус Уповноваженого з прав пацієнта.

До одного основних документів, прийнятих ВООЗ, відносять Декларацію про розвиток прав пацієнтів у Європі 1994 р., в якій закріплено основні права людини та людські цінності. Серед інших виділяється право на повагу до своєї особи, самовизначення, збереження своїх таємниць, інформацію про хворобу та методів її лікування, згоду на медичне втручання [5].

Що стосується судової практики, то для прикладу можна навести справу «Петухов проти України» (остаточне рішення від 21.01.2011 р.) [6]. Європейський суд з прав людини у цій справі визнав порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з боку представників влади України за фактом ненадання адекватної медичної допомоги. Було встановлено, що заявник не отримував належної медичної допомоги, медична документація була поганої якості. Дуже рідко в практиці Європейського Суду ставиться питання про захист прав невиліковно хворих. Права невиліковно хворих людей або життєвий прогноз яких є невтішним, виражаються в такому: отримувати допомогу, яка позбавила б їх болю; сприяти

утвердження у хворого життєствердної позиції та адекватного ставлення до смерті; навчити членів сім'ї пацієнта надавати належну допомогу; за можливості поліпшувати якість життя; отримання допомоги, за бажанням, вдома; отримання медичної інформації про хворобу та її наслідки; визначення довіреної особи, яка прийматиме рішення щодо її здоров'я та надання медичної допомоги [5].

Основну масу невиліковно хворих складають хворі зі злоякісними пухлинами. На міжнародному рівні прийнято низку документів, що закріпили статус онкохворих: Декларація прав онкологічного профілю (прийнята на Європейській конференції «Підтримка онкологічних хворих» у 1991 р.) [5]; Паризька хартія по боротьбі з раком 2000 р.) [7]; Рекомендації Європейської комісії про обстеження на виявлення ракових захворювань 2003 р. [5; 8].

Міжнародно-правові документи з прав пацієнтів є основою для захисту права на охорону здоров'я – одного з основних прав людини. Закріплення прав пацієнта в міжнародно-правових документах є важливою гарантією визнання світовою спільнотою прав пацієнтів і покладає на держави обов'язок виконувати механізми забезпечення і захисту цих прав. Світовий досвід розвитку системи забезпечення прав пацієнтів вказує на те, що проблема регулювання прав пацієнтів стає актуальною у зв'язку з розвитком системи охорони здоров'я, зростанням вимог громадян до держави і медичних установ, у першу чергу, у сфері якості та безпеки надання медичної допомоги [5].

#### **Джерела:**

1. Козаченко Ю. А. Международный опыт обеспечения прав пациентов. *Leges et Vita*. 2014. № 8. С. 78–82.
2. Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнта 1994 р. URL: [https://www.who.int/genomics/public/eu\\_declaration1994.pdf](https://www.who.int/genomics/public/eu_declaration1994.pdf).
3. Європейська хартія прав пацієнтів 2002 р. URL: [https://www.irf.ua/files/ukr/programs/euro/patients\\_brochure.pdf](https://www.irf.ua/files/ukr/programs/euro/patients_brochure.pdf).
4. Європейська соціальна хартія (переглянута): Міжнародний документ від 18.10.1961. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994\\_062](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_062).
5. Радчук О. П. Європейська конвенція про захист прав найбільш уразливих верств населення. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1(5). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp\\_2014\\_1\\_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_34).

6. Охорона здоров'я та права людини. Ресурсний довідник / за ред. Джонатана Косно, Тамар Езер, Мак Адама і Мтиди Мтар. Львів, 2011. 778 с.
7. Паризька хартія по боротьбі з раком; Хартія, Міжнародний документ від 04.02.2000. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995\\_h07](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_h07).
8. Рекомендації Європейської комісії про обстеження на виявлення ракових захворювань : Міжнародний документ від 02.12.2003. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994\\_995](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_995).